

Приказ књиге
UDK 162.2(048.83)
doi10.7251/POL1610229V

ПРИНЦИП ОПОВРГАВАЊА И МЕТОД ДЕДУКЦИЈЕ

(Карл Попер, *Логика научног открића*, Нолит, Београд, 1973.)

Поперова „*Логика научног открића*“, настала у првој половини 20-ог вијека, од свог настанка до данашњих дана изазива велике контраверзе и полемике по питању свога садржаја који је понудила филозофији науке. Поперово дјело је продрмало темеље тадашње теорије сазнања и оспорило доминантни метод научног открића. Због тога је несумњиво дала велики допринос научном сазнању критикујући тада доминантни правац логичког позитивизма, а нарочито његову методу у теорији сазнања - методу индуктивизма. Због своје револуционарности али и методолошке ригорозности, „*Логика научног открића*“ је и дан данас актуелна у дебатама око метода и проблема у друштвеним наукама.

Према Поперу, централни проблем науке, а самим тим и научног сазнања је проблем одвајања или разграничавања науке од псеудонауке, односно, научних или емпиријских исказа од ненаучних или метафизичких исказа. Као средство разграничавања у теорији сазнања Попер уводи принцип оповргавања, при том, одбацујући доминантни принцип верификације утемељен на методу индукције. Једна теорија се може сматрати научном, односно емпиријском, једино ако је искуствено провјерљива, а њено провјеравање се може вршити само уз помоћ оповргавања или сталног преиспитивања основних исказа који сачињавају дату теорију. То је у великој мјери нарушило дотадашњи преовлађујући индуктивизам који је гомилањем и синтезом емпиријских основних исказа имао за циљ да верификује одређену теорију.

Попер се чврсто држи становишта да је немогуће индуктивном методом закључивати од појединачних исказа, који су засновани на искуству, према универзалним исказима који граде одређену теорију или хипотезу. Једна теорија се не може доказати уз помоћ појединачних исказа, колико год нам се они учинили увјерљиви и колико год да смо их довољно сакупили да бисмо одређену теорију потврдили или верификовали. Увијек је према Поперу довољан један исказ који противрјечи теорији да би се та теорија у потпуности

одбацила. Дакле, појединачни искази не могу да потврде универзалност теорије, већ ју само могу оповргнути ако желимо да они буду научно релевантни. Као доказ те тврдње, познат је Поперов примјер са универзалним исказом „сви лабудови су бијели“, гдје би појава само једног црног лабуда била довољна да се оповргне теорија да су сви лабудови бијели. Проналазак „црног лабуда“ би допринио расту научног сазнања. Са овим примјером се критикује индуктивизам који имплицира вјероватноћу научних теорија.

Свака научна теорија мора бити емпиријски провјерена, односно оповргљива, па самим тим вјероватноћа није довољна да би теорија била потврђена. Умјесто метода индукције и принципа верификације, Попер предлаже метод дедуктивног закључивања и принцип оповргавања. Уз све до сада наведено, вриједност и значај Логике за методологију друштвених наука се темељи у констатацији да се из сваке научне теорије мора дедуковати што више емпиријских исказа који ту исту теорију подвргавају ригорозним облицима критике, преиспитивања, и оповргавања. Уколико се појави један исказ или побијач који противрјечи теорији, а за којег се докаже његова репродуктивност а не случајност, онда се та теорија сматра одбаченом и за науку неинтересантном, чак и упркос великом обиму сазнања које она акумулира у себи. На њено мјесто долази нова теорија која је већег обима и која поново треба бити изложена научном оповргавању, јер се само тако увећава раст науке и научног сазнања.

Међутим, колико год била снажна Поперова критика индуктивистичког метода и принципа верификације, и даље је спорно његово становиште да је свака универзална теорија провизорна и уколико жели да задржи научни статус мора бити подложна оповргавању. Овакво становиште може бити веома деструктивно према цјелокупном људском сазнању, нарочито када је у питању сазнање из области друштвених наука.

Примјена методе оповргавања се чини веома ригорозном јер само један искуствени контрааргумент или исказ непримјерен теорији ту теорију одбацује, па се према томе могу одбацити и сматрати ирелевантним цјели скупови епистемолошких приступа у политичким наукама као што је структурализам, институционализам, теорија рационалног избора, нормативна теорија, итд..., због тога што би се у сваком овом приступу могли пронаћи аргументи који противрјече теорији. Ако су људи према теорији рационалног избора заиста рационални појединци који своје дјелатности усмјеравају према максимализацији користи уз минималне трошкове, зар онда доказ да се људи често понашају и дјелују ирационално није довољан

контрааргумент који теорију рационалног избора искључује из домена научног разматрања? Зар крајње логичке могућности принципа оповргавања иду до тога да могу одбацили цјелокупно сазнање? Можда је боље одговорити да нам универзалне теорије помажу у објашњавању стварности и да принцип оповргавања не мора битно да утиче на ту чињеницу. Према томе, ако се људи често понашају ирационално и ако су склони погрешним калкулацијама, то не мора у потпуности одбацили сазнање које нам објашњава да људи стреме рационалном понашању и да се често тако и понашају.

Дакле, принцип оповргавања може бити један од конститутивних елемената у научном сазнању, који због своје ригорозности може да се примјени на рјешавању појединачних проблема, али који не може у потпуности да одбаци универзалне теорије које су ипак на вишем нивоу општости. Чини се да овакво неразумијевање и занемаривање Поперовог доприноса, упркос многим контраверзама које га прате, лежи у проблему поткрепљивости науке, јер су многи истраживачи у пољу друштвених наука користили емпиријске налазе како би одређену теорију поткрепили додатним аргументима, док је Попер поткрепљивост користио у прилог процеса оповргавања које теорија мора да издржи како би се сматрала поткрепљеном.

На примјеру демократизације посткомунистичких друштава Европе (ван контекста књиге) може се показати ексклузивистички карактер Поперовог принципа оповргавања. Чињеница је да су посткомунистичка друштва Европе након слома реалсоцијализма прихватила демократска правила и процедуре по узору на демократски консолидоване Западне полиархије. Та правила и процедуре су се темељиле на вишепартијској конкуренцији, слободним и фер изборима и једнаким политичким и грађанским правима. Међутим, прихватање пакета полиархије није осигурало многим посткомунистичким друштвима Европе статус консолидоване демократије. Она се данас могу окарактерисати као хибридни режими који уз усвојена демократска правила и процедуре користе ауторитарни карактер владавине који генерише политичку, економску и друштвену нестабилност. Зар принцип оповргљивости не би могао да пронађе довољно емпиријских репродуктивних контрааргументата који би одбацили значај изучавања „транзитологије“ када је евидентно да се значај успостављања демократских правила и порцедура показао као неучинковит у посткомунистичким друштвима Европе?

На основу овога примјера могла би се наслутити упитност Поперовог методолошког становишта са обзиром на своју ригорозност.

Међутим, то не може да нас доведе у позицију да одбацимо Поперов принцип оповргавања и његов допринос теорији сазнања, али нам може указати на све проблеме и контраверзе које би нас пратиле у строгом примјењивању овакавог принципа, због чега је Поперов допринос остао и данас актуелан у многим академско-интелектуалним расправама.

Стефан Вукојевић